

نقش فرهنگ در توسعه اقتصادی کشور در عصر فناوری های نوین

ششمین کنفرانس ملی فرهنگ سازمانی
با رویکرد فرهنگ در عصر فناوری های نوین
مجید قاسمی
۶ بهمن ماه ۱۴۰۰

فهرست مطالب

نقش فرهنگ در توسعه کشورها

مولفه‌های فرهنگی و فناوری در اسناد بالادستی کشور

اثر فرهنگ بر پذیرش فناوری

نقش فرهنگ در توسعه کشورها

در مکاتب مختلف اقتصادی از جمله **نظریه نئوکلاسیک‌ها** و **نهادگرایان جدید**، نقش عوامل فرهنگی بر رشد و توسعه اقتصادی، مورد توجه قرار گرفته است.

رابطه «فرهنگ» و «توسعه» از منظر مکاتب مختلف اقتصادی

نظریه نهادگرایی جدید

اقتصاد نهادگرایی، نقش نهادها و روند تکامل فرهنگی و اجتماعی جوامع را در شکل‌گیری رفتار اقتصادی، مورد تأکید قرار می‌دهد. نهادها، قواعد بازی در جامعه هستند که تعامل‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی او را شکل داده و با ارائه ساختاری برای زندگی روزمره، از عدم اطمینان می‌کاهند.

نظریه نئوکلاسیک‌ها

بر اساس نظریه نئوکلاسیک، رفتار اقتصادی فرد، مبتنی بر رفتار عقلایی است. بر این اساس، فرد ترجیحات و نیازهای خاصی دارد که تلاش می‌کند آن‌ها را با توجه به محدودیت‌های موجود (منابع در دسترس محدود) برآورده نماید.

نقش فرهنگ در توسعه کشورها – نظریه نئو کلاسیک‌ها

نقش فرهنگ در توسعه کشورها – نظریه نهادگرایان جدید

فرهنگ هم «نتیجه» و هم «علت» توسعه اقتصادی است.

فرهنگ مناسب توسعه و انتخاب برنامه‌های توسعه متناسب با فرهنگ جامعه، می‌تواند توسعه اقتصادی را در زمانی کمتر و شرایطی بهتر رقم بزند.

در نظر گرفته شدن مولفه‌های فرهنگی جامعه، در هنگام تدوین برنامه‌ها و راهبردهای توسعه‌ای کشور، یک ضرورت اساسی جهت تحقق اهداف مورد نظر محسوب می‌شود.

توسعه اقتصادی باعث می‌شود «سخت‌کوشی»، «انضباط» و سایر ویژگی‌های فرهنگی «توسعه‌گرا»، به یکی از مشخصه‌های جامعه تبدیل گردند. به این ترتیب، حرکت در مسیر توسعه، رفتار و باورهای اساسی مردم (فرهنگ) را به گونه‌ای تغییر می‌دهد که به فرایند توسعه یاری می‌رساند.

مؤلفه‌های فرهنگی و فناوری در اسناد بالادستی کشور

سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران

چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی:

با اتکال به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه‌ریزی‌شده و مدبرانه جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی، در چشم‌انداز ۲۰ ساله، ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و موثر در روابط بین‌الملل.

ویژگی‌های جامعه ایرانی در افق چشم‌انداز (با تأکید بر مولفه‌های فرهنگی و فناوری):

- توسعه یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی، با تأکید بر مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها و بهره‌مند از امنیت اجتماعی و قضایی؛
- برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی؛
- برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب در آمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط مطلوب؛
- فعال، مسئولیت‌پذیر، ایثارگر، مومن، رضایت‌مند، برخوردار از وجدان کاری، انضباط، روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی، متعهد به انقلاب و نظام اسلامی و شکوفایی ایران و مفتخر به ایرانی بودن؛
- دست‌یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی.

بند ۱: تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و **به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقاء در آمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط؛**

بند ۲: **پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان،** پیاده‌سازی و اجرای **نقشه جامع علمی کشور** و ساماندهی **نظام ملی نوآوری** به منظور ارتقاء جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش‌بنیان در منطقه؛

بند ۳: **محور قرار دادن رشد بهره‌وری** در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استان‌ها و به کارگیری ظرفیت و قابلیت‌های متنوع در جغرافیای مزیت‌های مناطق کشور؛

بند ۴: استفاده از ظرفیت اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری و **ارتقاء شاخص‌های عدالت اجتماعی؛**

بند ۵: **سهم‌بری عادلانه عوامل** در زنجیره تولید تا مصرف، بویژه با افزایش سهم سرمایه انسانی از طریق ارتقا آموزش، مهارت، **خلاقیت،** کارآفرینی؛

بند ۸: **مدیریت مصرف** با تأکید بر اجرای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف و **ترویج مصرف کالاهای داخلی؛**

بند ۱۹: **شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن** و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و ...؛

بند ۲۰: **تقویت فرهنگ جهادی** در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد و اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این زمینه؛

بند ۲۱: **تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان‌سازی آن** بویژه در محیط‌های علمی، آموزشی و رسانه‌ای.

- **جهاد مستمر علمی** با هدف کسب مرجعیت علمی و فناوری در جهان با تأکید بر **تولید علم و توسعه نوآوری** و نظریه‌پردازی، ارتقاء جایگاه جهانی کشور در **علم و فناوری**، دستیابی به علوم و فناوری‌های پیشرفته و ...؛
- **بهینه‌سازی عملکرد و ساختار نظام آموزشی و تحقیقاتی** کشور به منظور دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز و شکوفایی علمی؛
- **حاکمیت مبانی، ارزش‌ها، اخلاق و موازین اسلامی** در نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری و تحقق دانشگاه اسلامی؛
- **تقویت عزم ملی و افزایش درک اجتماعی نسبت به اهمیت توسعه علم و فناوری** از طریق **ارتقاء روحیه خودباوری، تقویت فرهنگ کسب‌وکار دانش‌بنیان**، گسترش حمایت‌های هدفمند از نخبگان و نوآوران و فعالیت‌های عرصه علم و فناوری و ...؛
- **ایجاد تحول در ارتباط میان نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری با سایر بخش‌ها با تأکید بر افزایش سهم علم و فناوری در اقتصاد و درآمد ملی و ...؛**
- **گسترش همکاری و تعامل فعال، سازنده و الهام‌بخش در حوزه علم و فناوری با سایر کشورها و مراکز علمی و فنی معتبر منطقه‌ای و جهانی** با تأکید بر توسعه صنایع و خدمات مبتنی بر علوم و فناوری‌های جدید، حمایت از تولید و صادرات محصولات دانش‌بنیان، استفاده از ظرفیت‌های علمی و فنی ایرانیان مقیم خارج.

مولفه‌های فرهنگی و فناوری در اسناد بالادستی کشور

در اسناد بالادستی کشور، به نقش مولفه‌های فرهنگی و فناوری در توسعه ملی، توجه ویژه‌ای شده است:

اتکا بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی

به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه، همکاری‌های جمعی و روحیه تعاون

افزایش درک اجتماعی نسبت به اهمیت توسعه علم و فناوری و تقویت فرهنگ دانش‌بنیان

تقویت فرهنگ جهادی

ارتقاء مسئولیت‌پذیری، وجدان کاری، انضباط و روحیه خودباوری

بهره‌وری و خلاقیت

مولفه‌های فرهنگی و فناوری در اسناد بالادستی

ارتقاء عدالت اجتماعی، سهم‌بری عادلانه، ایجاد فرصت‌های برابر و توزیع مناسب درآمد در جامعه

دستیابی به دانش پیشرفته و توانایی در تولید علم و فناوری

شفاف‌سازی اقتصاد و مقابله با فساد و تبعیض

اصلاح اپلگویی مصرف، ترویج کالای داخلی، پرهیز از اسراف و تبذیر

تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و تبدیل آن به گفتمان فراگیر و رایج ملی

توجه ویژه به نهاد مستحکم خانواده

اثر فرهنگ بر پذیرش فناوری

فرهنگ دیجیتال (Digital Culture)

- در عصر دیجیتال، اگرچه فناوری شرایط کار را تسهیل می‌کند و سرمایه انسانی به سهولت به فناوری دسترسی دارد، اما این موضوع شرط کافی برای اثرگذاری مثبت فناوری نیست. **سازمانی که فناوری مورد نیاز را در اختیار دارد به منظور از میان برداشتن موانع رشد، نیازمند برخورداری از «فرهنگ دیجیتال» قوی است؛**
- **فرهنگ دیجیتال، نوعی از فرهنگ است که سازمان را از سایر رقبا، متمایز می‌نماید و امکان پیاده‌سازی «تحول دیجیتال» را فراهم می‌کند. این نوع فرهنگ، محیطی است که در آن سرمایه انسانی یک سازمان، از رهبران و مدیران سازمان، در خصوص ظرفیت‌های فناوری دیجیتال الهام می‌گیرند تا به آن‌ها در انجام دادن وظایف و رشد کسب‌وکار کمک نماید؛**
- **فرهنگ دیجیتال مناسب، اشتیاق و درگیر شدن سرمایه انسانی در کار را تقویت می‌کند و باعث می‌شود با تمرکز و انسجام فکری بالا، نسبت به انجام دادن وظایف خود اقدام نمایند؛**
- **افراد در شرکت‌های دارای فرهنگ دیجیتال قوی، احساس قدرت، توانمندی و بهره‌وری بیشتری می‌کنند. زیرا امکان استفاده از فناوری برای انجام کارها به طور کارآتر و اثربخش‌تر فراهم است.**

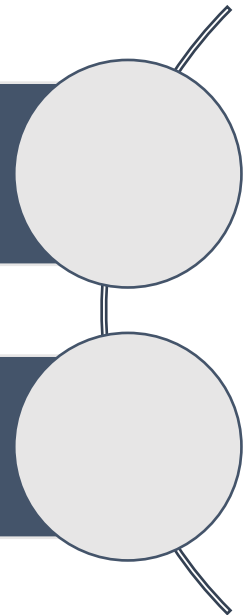
نحوه اثر گذاری فرهنگ بر پذیرش فناوری

در سال های گذشته، مطالعات متعددی در خصوص بررسی رابطه بین عوامل فرهنگی و جذب فناوری انجام شده است. این مطالعات به وضوح نشان می دهند که **زمینه های فرهنگی نقش اساسی در تأثیر گذاری بر جذب و استفاده از فناوری ایفا می کند.**

رابطه دوسویه فرهنگ و فناوری

فرهنگ، محیطی را ایجاد می کند که یک فناوری خاص در آن پیاده سازی می شود.

فرهنگ تحت تأثیر ویژگی ها و امکانات جدیدی که فناوری معرفی می کند و رفتارهای اجتماعی جدیدی که در نتیجه پیشرفت های فناورانه بروز می یابند، تغییر می کند.

مدل پذیرش فناوری دیویس (Davis)

یکی از مدل‌های پرکاربرد در زمینه تحلیل پذیرش فناوری در جوامع مختلف، مدل پذیرش فناوری دیویس (TAM)^۱ است. این مدل، پذیرش یا رد هر فناوری جدید را به دو باور کلیدی افراد شامل «سودمندی ادراک‌شده»^۲ و «سهولت استفاده ادراک‌شده»^۳ مربوط می‌داند.

سودمندی
ادراک‌شده

درجه‌ای است که یک فرد معتقد است استفاده از فناوری، می‌تواند عملکرد شغلی وی را بهبود بخشد.

سهولت استفاده
ادراک‌شده

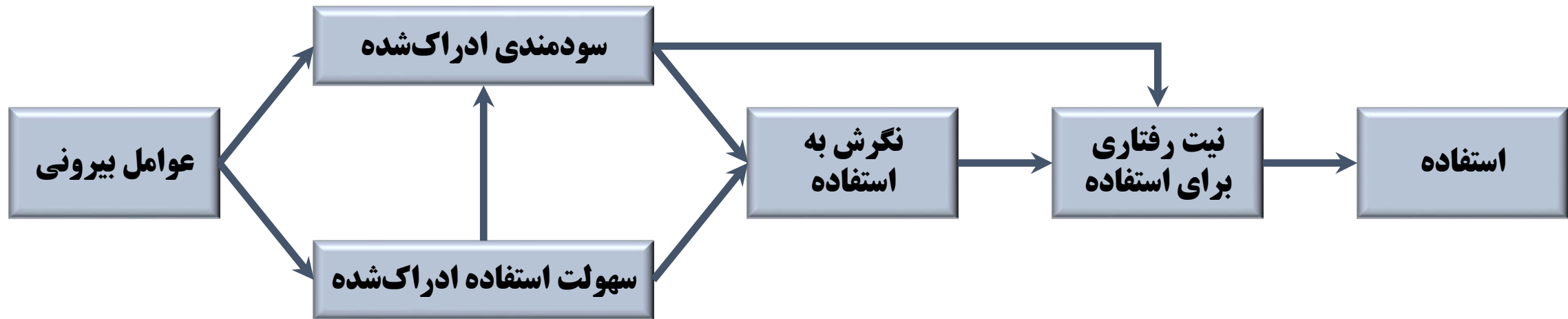
به میزان باور هر فرد درباره آسان بودن استفاده از یک فناوری خاص، اشاره دارد.

1- Technology Acceptance Model

2- Perceived Usefulness

3- Perceived Ease of Use

مدل پذیرش فناوری دیویس

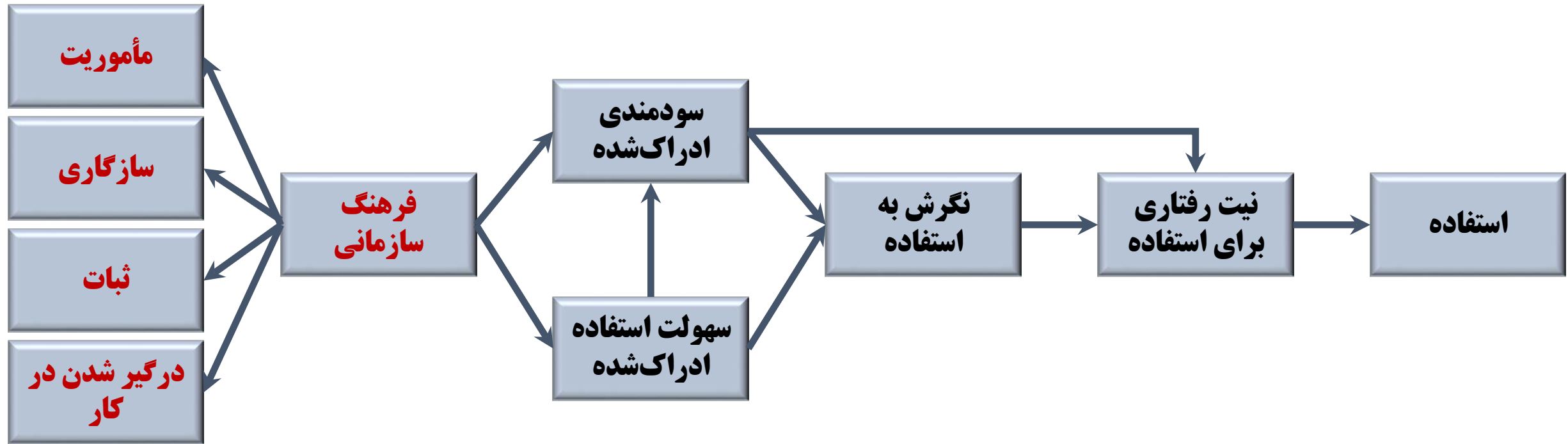

Source: Davis, (1989).

- «سودمندی ادراک شده» و «سهولت استفاده ادراک شده» به طور مشترک بر «نگرش فرد نسبت به استفاده از فناوری» تاثیر می گذارند. نگرش فرد نسبت به فناوری، واکنش موثر وی در خصوص استفاده از فناوری را تعیین می کند؛
- «سودمندی ادراک شده» و «نگرش فرد»، مستقیماً بر قصد وی برای استفاده از فناوری تاثیر می گذارند؛
- براساس مدل دیویس، «سودمندی ادراک شده» و «سهولت استفاده ادراک شده» تحت تاثیر متغیرهای بیرونی قرار می گیرند و متغیرهای بیرونی بر برداشت های ذهنی و باورهای افراد از مفید بودن و آسانی استفاده از فناوری تاثیر می گذارند.

- یکی از «متغیرهای بیرونی» که می‌تواند بر پذیرش فناوری تأثیر به سزایی داشته باشد، «فرهنگ سازمانی» است. فرهنگ سازمانی یک متغیر محیطی است که به میزان متفاوت بر تمام اعضای سازمان اثر می‌گذارد و هر تغییری در سازمان از آن نشأت می‌گیرد؛
- رفتار افراد در سازمان، به وسیله فرهنگ سازمانی تعیین می‌شود و اجرای بسیاری از راهبردهای سازمانی در صورت ناسازگاری با فرهنگ سازمان با مشکل روبه‌رو خواهد شد؛
- دنیسون چهار ویژگی فرهنگ سازمانی را «درگیر شدن در کار»، «سازگاری»، «ثبات» و «مأموریت» عنوان می‌کند و این چهار ویژگی، مجموعاً ظرفیت سازمان را برای یکپارچه‌سازی و هماهنگی منابع داخلی و ایجاد سازگاری با محیط خارجی تسهیل می‌کند و در نهایت می‌توانند موجب بهبود عملکرد سازمان شوند.

فرایند اثرگذاری فرهنگ سازمانی بر پذیرش فناوری بر مبنای مدل دیویس (۱۹۸۹) و دنیسون (۲۰۰۰)

- «مأموریت» ← تدوین چشم‌انداز، اهداف و جهت‌گیری راهبردی در راستای تحول دیجیتال سازمان.
- «سازگاری» ← ارتقای ظرفیت سازمان به منظور پذیرش تغییر و تحول‌های دیجیتال.
- «ثبات» ← ایجاد یکپارچگی و هماهنگی میان واحدهای سازمان به منظور تحقق اهداف تحول دیجیتال.
- «درگیر شدن در کار» ← مشارکت و تشویق سرمایه انسانی در مسیر تحول دیجیتال.

جمع بندی

- برخورداری از فرهنگ توسعه‌گرا و لحاظ نمودن مولفه‌های فرهنگی جامعه در تدوین راهبردهای توسعه‌ای کشور، «توسعه اقتصادی» را در زمانی کمتر و شرایطی بهتر محقق می‌سازد؛
- «توسعه اقتصادی» می‌تواند مولفه‌های مطلوب فرهنگی نظیر «سخت‌کوشی»، «انضباط» «روحیه تعاون و همکاری»، «مسئولیت‌پذیری»، «خلاقیت» و ... را در جامعه، نهادینه کند. به این ترتیب، حرکت در مسیر توسعه، باورهای اساسی و رفتار مردم را به گونه‌ای تغییر می‌دهد که به فرایند توسعه یاری می‌رساند؛
- سازمانی که فناوری مورد نیاز را در اختیار دارد به منظور از میان برداشتن موانع رشد، نیازمند برخورداری از «فرهنگ دیجیتال» قوی است؛
- برخورداری از مولفه‌های فرهنگ دیجیتال، زمینه پذیرش و جاری‌سازی فناوری‌های جدید در جامعه را فراهم می‌آورد؛
- فرهنگ، تحت تأثیر فناوری و رفتارهای اجتماعی جدیدی که در نتیجه پیشرفت‌های فناورانه بروز می‌یابند، تغییر می‌کند.

آدمی در عالم خاکی نمی آید به دست

عالمی دیگر بیاید ساخت و از نو آدمی

حضرت حافظ

- Davis. F.D. Bagozzi. R.P. and Warshaw. P.R. (1989). User Acceptance of Computer Technology: A Comparison of two Theoretical Models. Management Science. Vol. 35, No. 8, August 1989.
- Denison. D. Neale. W. S. (2000). Denison Organizational Culture Survey. Denison Consulting. LLC.
- Ghasemtabar, S. A. Arabzadeh, M., Rahimidoost, G.H. (2019). Role of Organizational Culture in Acceptance of Technology Among Teachers of Smart Schools Based on the Technology Acceptance Model: A Case Study of High Schools of Karaj City. Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences (IJVLMS) June 2019 , Volume 10 , Number 2.
- Hansen. T. Postmes. N. Vinne and W. Theil (2012). Information and Communication Technology and Cultural Change: How ICT Changes Self-Construal and Values. Social psychology.
- Harrison, Lawrence E. (2006) "Culture and Economic Development".
- Kheiridoust, Z. Momeni. F. Alizadeh. A. KH. and Nasiri. B. (2021). The Relationship Between Cultural Changes and Economic Development. IJES.
- Kuada. J. (2020). Culture and Economic Development in Africa—Opportunities and Challenges. African Governance and Development Institute, Working Paper.
- Masimba. F. Appiah. M. and Zuva. T. (2019). A Review of Cultural Influence on Technology Acceptance. 2019 International Multidisciplinary Information Technology and Engineering Conference (IMITEC). November 2019.
- North, D. (1990). Institutions, Institutional Change, and Economic Performance. Cambridge University Press. Cambridge.
- Microsoft, (2017). Digital Culture Report.
- Petrakis. P .E. (2014). Culture, Growth and Economic Policy, Springer Heidelberg New York Dordrecht London.
- Roland, G. (2004). Understanding institutional change: Fast-moving and slow-moving institutions, Comparative International Development, 38(4), 109–13.
- Roland. G. (2020). Culture, Institutions, and Development, The Handbook of Economic Development and Institutions.
- Shirley, M. M. (2005). Institutions and Development, in Menard C. and Shirley, M. Handbook of New Institutional Economics, Springer. Netherlands, 611-638.
- Williamson, O. E. (2000). The new institutional economics: taking stock, looking ahead. Journal of economic literature, 38(3), 595-613.